

ORG A A N

DER

NEDERLANDSCHE ZENDINGSVEREENIGING.

(Opgericht 1858.)

VERSCIJNT MAANDELIJKS.

HOOFDBESTUUR, gevestigd te ROTTERDAM:

J. M. A. BICKER CAARTEN, *Eerelid.*

Ds. H. J. ROOSEBOOM, te Delft, *President.*

H. A. VAN BAAK, *Penningmeester,*
1ste Hoogeweg 14, Zeist.

J. C. OEBERIUS KAPTEYN, *Secretaris.*

J. HARTMAN.

H. WILLEMSSEN.

J. J. VOORTMAN.

Dr. A. F. KRULL.

H. P. DIEDERIKS.

J. HEIJINK.

C. Ch. J. SCHRÖDER, *Adv. lid en 2e Secr.,*
Zendingshuis, Westzeedijk 345 (Tel. 3307).

INHOUD: 1. Nederland en de Islam van Prof. Dr. SNOUCK HURGRONJE, door Br. B. M. ALKEMA. — 2. Het bezoek van Z.E. den Gouverneur-Generaal van Ned. Oost-Indië aan onzen zendingspost Bandoeng, door Br. J. IKEN. — 3. Gemengde Berichten. — 4. Ontvangsten enz.

Nederland en de Islam. — Vier Voor-
drachten, gehouden in de Nederlandsch-Indische
Bestuursacademie, door Prof. Dr. SNOUCK
HURGRONJE.

Zelden heeft een boek meer recht gehad op de belangstelling van de zijde der zendingsvrienden als dat, waarvan we den titel hierboven afschreven, en — mogen wij er bij voegen — ontvangen ook. Verschillende Christelijke bladen gaven er recensies van; één der sprekers op den Zendingsdag der Gereformeerde Kerken in Den Haag wijdde er een groot gedeelte van zijn toespraak aan; op de algemeene vergadering van 't Nederlandsch Zendeling-genootschap werd er een referaat over gehouden, en ook wij meenden het niet onbesproken te mogen laten en van den inhoud van dit boek zoowel als van den indruk, dien het op ons maakte, de lezers van 't „Orgaan” in kennis te moeten stellen.

Niemand toch zal ontkennen, dat het vraagstuk van den Islam recht heeft op ons aller belangstelling, en als Nederlanders in 't algemeen en als Zendingsvrienden in 't bijzonder.

Het is bijna een gemeenplaats, dat „de Islam in onze koloniën als de tegenstander van de Christelijke Zending moet worden gerekend.” En waar dan een man als Prof. SNOUCK HURGRONJE, als de eerste onder de eersten van de kenners van het

Mohammedanisme, het woord vraagt, en ook de Zending in het debat mengt, daar is die belangstelling dubbel plicht geworden.

Het boek bestaat uit vier voordrachten, gehouden voor ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur op Java en de Buitenbezittingen, en wel ambtenaren, die niet de minsten onder hunne collega's zijn, en die voor 't meerendeel bestemd zijn, de vooraanstaande mannen te worden van hen, door wie onze Koningin hare uitgestrekte koloniën zal regeeren.

Dit is nog een reden te meer voor de vrienden der Zending, om te luisteren naar hetgeen de professor zegt, want het geldt hier niet een gehoor, dat de leeringen van den meester aan scherpe critiek onderwerpt of er ongeloovig tegenover staat, 't geldt hier een gehoor, dat met instemming geluisterd heeft en straks, in den ambtelijken loopbaan in Indië teruggekeerd, zeker zal trachten in practijk te brengen, wat hier als de beginselen van goede bestuurspolitiek werd aanbevolen.

De eerste lezing handelt over: „De verbreiding van den Islam, inzonderheid in den Oost-Indischen Archipel”; de tweede over „Het stelsel van den Islam”; de derde over „De Nederlandsche Koloniale Regeering en het stelsel van den Islam” en de vierde over „Nederland en zijne Mohammedanen”.

Verondersteld moet worden, dat alleen die lezers het boek in zijn geheel recht verstaan, die reeds eenige kennis van den Islam bezitten. De lezingen toch werden gehouden „voor menschen voor wie de Islam en door hun vroegere opleiding en door hunne ambtelijke ervaring, geen onbekende grootheid was”. (Voorrede.) Dit neemt niet weg, dat er toch ook allerlei in wordt aangeroerd en besproken, dat ook belangstellende zendingsvrienden kan interesseeren, al hebben ze weinig of geen studie van den Islam gemaakt. En voor hen, die reeds kennis namen van 't Mohammedanisme, wordt op zoo kostelijke en duidelijke wijze gezegd, waarmede zoo menig beginneling in de studie van den Islam geen weg wist, dat we er direct de pen van den meester in herkennen.

Om maar één ding voorloopig te noemen. De persoon van MOHAMMED! Wat hebben we over dien MOHAMMED niet gefilosofeerd en geredeneerd, bijvoorbeeld op onze zendingsstudiekringen. Hoe moesten we hem beschouwen? Deze vraag gold altijd en weer gedurig: Wat was MOHAMMED: profeet, dichter of bedrieger? Professor SNOUCK HURGRONJE geeft geen direct antwoord op deze vraag, maar geeft in enkele regels de psychologie van MOHAMMED zoo duidelijk, dat allen, die zich wel eens ernstig en nuchter met de oplossing der vraag, hierboven gesteld, bezig hielden, met dit antwoord tevreden zullen zijn: „MOHAMMED,” zoo zegt de schrijver

(bladz. 2) „heeft voor zijne prediking nooit aanspraak gemaakt op „oorspronkelijkheid. Integendeel; hij beroemde er zich op, dat „hetgeen hem, den ongeletterden profeet, door Allah geopenbaard „werd, volkomen overeenstemde met den inhoud der oudere open- „baringen. Hij dacht zich de wereld verdeeld in groepen, volken „of gemeenten (oemmah's), onderling door woonplaats, taal en „uiterlijke gewoonten onderscheiden. Aan sommigen dier oemmah's „had God zich geopenbaard, bijv. aan de Joden en aan de Christenen, „maar andere volken, gelijk de Arabieren, wandelden nog in „'t duister, zonder zichzelf daarvan bewust te zijn, daar zij het „licht niet kenden. MOHAMMED heeft zich ten slotte door God „geroepen gevoeld, dat licht in Arabië te doen schijnen. Historisch „beschouwd, doet zijne openbaring zich aan ons voor als samen- „gesteld uit de gegevens, die hij gaandeweg, toen hij eenmaal „over de waarde van het leven was gaan nadenken, uit vrij „troebele, Joodsche en Christelijke bronnen had bijeenvergaard. „Hij verwerkte die op zijne wijze, zoodat zij pasten in het simpele „geheel zijner voorstellingen en eindelijk projecteerde hij het resultaat „van dat proces uit zijn binnenste naar boven, zoodat het zich aan „zijn zesde, profetische zintuig vertoonde als iets objectiefs, als iets „dat uit den hemel tot hem kwam, woorden Gods, die in gerijmd „proza, in verhevener stijl, dan die van het dagelijksche gesprek, „hem de hoogste waarheid openbaarde”.

We vragen nogmaals: kan het korter en duidelijker gezegd?

Als de professor echter onmiddellijk daarop zegt, dat de leer der opstanding en het daarop volgende oordeel het middenpunt vormen van MOHAMMEDS geloof, dan zouden we willen vragen, of hier dan geen tegenspraak wordt gevormd met wat de schrijver zegt op blad. 54, dat de regeering „niet behoort te raken aan de geloofs- dogmata van den Islam, wijl zij even ongevaarlijk zijn voor den staat als die van elke andere gezindte”. Immers met die leer der opstanding hangt nauw samen de leer der daaraan voorafgaande komst van den Mohammedaanschen Messias, de MADHI en daarvan zegt de schrijver:

„Zelfs van het eschatologische gedeelte moet dit gezegd worden, „want oproerige bewegingen, die soms daaraan vastgeknoot „worden, sleepen alleen de onontwikkelden uit misverstand mede.”

Deze vraag klemmt o.i. te meer, waar de schrijver op blad. 31 zegt, dat „enkele eschatologische voorstellingen soms beroering verwekken” en op blad. 72 „dat de regeering moet trachten te „voorkomen het in abnormale beweging brengen van de gemoederen „der lichtgeloovige massa [de onontwikkelden dus] door verhalen „of voorspellingen, die de eschatologie betreffen.”

Ook Prof. SNOUCK HURGRONJE wijst op het godsbegrip van den

Islam, dat zich aansluit bij het begrip, dat de volken van het Oosten hebben van een aardsch despoot, die niet dulden kan, dat andere heeren naast hem worden erkend. Nog veel minder gedooft Allah, de Schepper, Wetgever en Rechter der geheele menschheid, dat menschen leven zonder *islam*, d.i. onderwerping aan Hem.

Dat ook MOHAMMED niet voor hem de ideale mensch is, die sommige schrijvers (vooral CARLYLE) in hem gezien hebben, bewijst de relevering van de valsche houding van MOHAMMED tegenover Joden en Christenen, aan wie hij, om zich en zijn gezag te redden, vervalsching hunner openbaringen verweet.

Belangrijker voor ons doel is echter wat de schrijver zegt over de zoogenaamde missionnaire kracht van den Islam. De gangbare voorstelling is wel altijd geweest, dat de Islam te „vuur en te zwaard is verbreid geworden“, dat de kracht van den overmoed, waarmede zijne belijders streden voor hun godsdienst, voortsproot uit het geloof, dat, wie sneuvelde in den krijg om het ware geloof te verbreiden, door God bijzonder gezegend werd in 't paradijs. Slechts de keuze lieten de fanatieken tusschen den dood door 't zwaard of de onderwerping aan MOHAMMED en zijn koran.

Van verschillende zijden nu is in den laatsten tijd deze voorstelling bestreden. Vooral door een Engelschen geleerde, Prof. T. W. ARSOLD, in zijn werk: „De prediking van den Islam; een geschiedenis van de propaganda van het Moslimsche geloof.“ Deze geleerde beweert, dat het alleen de groote zendingskracht was, die den Islam in staat stelde om, meer dan alle andere wereldgodsdiensten, groote getalen belijders te winnen in korten tijd.

Nu is ook onder de zendingsvrienden in de laatste jaren nog al eens met zekere jaloerschheid gezegd: „Elke Mohammedaan is een zending“, „Iedere Mohammedaan strijdt voor zijn godsdienst met een kracht van overtuiging als nauwelijks onder de Christenen gevonden wordt“; en 't was op de Algemeene Zendingconferentie in 1909 te Amsterdam, dat een der debaters uitriep: „Maar hoe komt het dan toch, dat, terwijl het Mohammedanisme van den heidenschen inlander een fanatiek propagandist maakt, het Christendom van hem een lamendig belijder vormt?“ Er waren toen meerdere zendelingen ter conferentie, die oogenblikkelijk protest aantekenden tegen dezen wanhoopsuitroep; maar van meer waarde moet ons wezen de betuiging van Prof. SNOUCK HURGRONJE, dat die missionnaire kracht van den Islam door Prof. ARSOLD en allen, die 't met hem eens zijn, wordt overschat.

Ook een andere bewering, als zou de groote kracht tot expansie bij den Islam moeten worden gezocht in economische omstandigheden, van welk beweren de Italiaansche prins CAETANI en de Deutsche hoogleeraar BECKER de woordvoerders zijn, kan

geen genade vinden in de oogen van onzen zoo bekwamen Islam-kenner.

Volgens de economische verklaring voor de sterke uitbreiding van den Islam is Arabië als een kokende pot, die van tijd tot tijd zóó vol wordt, dat hij overkookt; m. a. w. de gesteldheid van den Arabischen bodem dwingt gedurig door overbevolking tot emigreering naar de omliggende landen, tenzij deze krachtig genoeg zijn om deze invallen in hun gebied te bezweren. MOHAMMEDS prediking nu was slechts een aanleiding en het politieke verval der twee toenmalige wereldrijken, het Perzische en het Oost-Romeinsche, was de gereede gelegenheid om toe te laten, dat deze rijken door de Arabieren werden overmeesterd, waarna de grenzen van den Islam ook gemakkelijk verder werden uitgebreid.

Prof. SNOUCK HURGRONJE nu meent, dat men, recht latende wedervaren aan de feiten, waarop de beide vorenbedoelde meeningen zich gronden, moet constateeren, dat de godsdienstige factor den stoot gaf, maar dat toch geweld het voornamelijk middel was tot den snellen aanwas van 't Mohammedanisme. Trouwens, in tegenspraak met deze groote missionnaire kracht zou dan ook wezen de groote tolerantie, die de Islam aan den dag legde, jegens de overwonnen volkeren. De belijders van MOHAMMEDS godsdienst zouden dan er op uit moeten geweest zijn *bekeerlingen* te maken in de eerste plaats. Dat het hen daarom niet te doen was, doch veeltijds om de schatting, die zij konden heffen van de overwonnenen, die niet tot den Islam overgingen, bewijst wel het feit, dat niet alleen de Joden en de Christenen, maar zelfs de Perzische vuuraanbidders en de Hindoes tot de openbaringsvolken konden worden gerekend. „Zoo moge,” zegt Prof. SNOUCK HURGRONJE (blz. 7) — „zoo moge „men de bekeering der massa van de Christenbevolkingen van „Syrië, Egypte en Noord-Afrika tot den Islam een vrijwillige „noemen, zij was dan toch door de verovering hunner landen vooraf- „gegaan en voorbereid.

„Na de anexatie bij het Moslimsche gebied genoten zij wel een „met middeleeuwschen maatstaf gemeten vrij groote tolerantie, „maar de vrijheid hunner levensuitingen was dan toch zeer beperkt „en in alles moesten zij zich de minderen van de ingedrongen „overheerschers toonen Zeker was het voor de Moslimsche „propaganda een begunstigende omstandigheid dat de Oostersche „Kerk in een allerjammerlijksten toestand van geestelijk verval „verkeerde, zoodat sommige Europeesche geleerden in den Islam, „met zijne eenvoudige leer zonder clerus of dogmatische haarklooverij „een welkome geestelijke verlossing hebben gezien voor de Mono- „physieten, Nestorianen of hoe verder de Chr. secten van het Oosten „heeten. Maar het is dan toch duidelijk, dat zij die verlossing nooit

„gezocht zouden hebben, wanneer niet directe en indirecte dwang „hen uit de kerk naar de moskee gedreven had.”

In verband hiermede willen we er onze blijdschap over uitspreken, dat de schrijver dan ook het doen en laten der Mohammedaansche avonturiers, die uit winstbejag en berekening optraden en nóg optreden als propagandisten van den Islam, niet wil vergeleken hebben met den arbeid van geordende zendelingen.

Ook van de vestigers van den Islam in onze koloniën geldt het zeer terecht (blz. 19): „De propaganda was voor die vreemdelingen „stellig vaker middel dan doel. Men kan er zeker van zijn, dat de „meesten hunner meer van avonturiers dan van missionnarissen weg „hadden, al heeft de volkslegende hunne nagedachtenis met stralen- „kransen van heiligheid omgeven.” Verder zij hier terloops opgemerkt, dat ook wij niet gaarne zouden zien, dat deze „avonturiers” zouden gesteld worden onder de macht van artikel 123 Regeerings- regelement van Ned. Indië, om met een zegel van het Gouvernement, waarvan de inlander geen begrip heeft, te kunnen zeggen, dat zij door den „Kangdjëng goepernemen” zijn gezonden.

Recht laat de schrijver ook ervaren aan het Christendom, waar hij zegt op bladzijde 12, dat ofschoon ook de middeleeuwsche Christelijke Zending niet altijd van geweld is vrij te pleiten, men toch nooit uit de Christelijke geschriften 't recht daartoe heeft kunnen afleiden, doch dat wel heeft kunnen doen uit die van den Islam.

Er is al zooveel geschermd met „folteringën” en „ketter- gerichten”, met „brandstapels” en „rad” in naam van 't Christendom en de propaganda daarmede, dat 't goed doet het hier onomwonden te hooren verklaren, dat men daarvan wel de slechte belijders, maar nooit de bron der belijdenis een verwijt kan maken.

Maar van den Islam is „het ongeluk geweest de leer, dat „men, voor hetgeen men als de waarheid beschouwt, met geweld „aanhangers moet winnen en dat die leer, als een erfelijke ziekte „aan het eene geslacht na het andere den belijders van den Islam „eigen is” (bladz. 14).

Hieruit volgt dan ook, dat de Christelijke Zending niet dwaselijk jaloersch moet zijn op de Mohammedaansche propaganda; allerm minst, dat zij moet trachten, die na te volgen. Wie Mohammedaansche propapanda met Christelijke Zending vergelijkt, vergelijkt ten eenenmale ongelijksoortige grootheden en wie haar navolgt, dien gaat het als dien Engelschen zendeling, waarvan de professor op gezag van zijn Engelschen collega ARNOLD verhaalt, dat hij, gevestigd in Midden-Afrika, met een negerin trouwde, om zoo den heidenen nabij te komen, gelijk de Mohammedaansche propagandist dat doet, maar dat hij daardoor juist het tegenovergestelde bereikte van 'tgeen hij bedoelde.

Onze krijg is een geestelijke en wij hebben ons dus verre te houden van *vleeschelijke* middelen.

Met de missionnaire kwestie bij den Islam hangt nauw samen de leer van den „Heiligen Oorlog.” Ook daarover is bij de kenners van het Mohammedanisme groot verschil van gevoelen.

Sommigen zeggen, dat de verzen, die daarop in den Koran betrekking hebben, zijn misverstaan, en dat zij alleen doelen op de Arabische stammen van MOHAMMED's dagen. In dit opzicht nu is het Prof. SNOUCK HURGRONJE's bepaalde meening, dat de leer van den Heiligen Oorlog zich „volkomen logisch heeft ontwikkeld „uit de beginselen, die wij van de verovering van Mekka door „MOHAMMED af tot in de derde eeuw van den Hidjah toe zien „voortwerken. Zonder sprongen of tegenstellingen, zonder sporen „van principiële ontkenning sluit zich hier het volgende steeds „bij het voorgaande aan” (blz. 10).

„Geheel evenwijdig met dezen loop der zaken beweegt zich „de theorie der wetgeleerden, die vooral in de eerste eeuw van den „Islam het deelnemen aan den Heiligen Oorlog bijna tot een „hoofdplicht voor alle geloovigen willen maken, en geen heerlijker „einde van een vroom leven kennen dan den dood op het slagveld „als getuige des geloofs, als martelaar (sjahid).”

Wij verheugen ons zeer, dat Prof. SNOUCK HURGRONJE deze meening is toegedaan en daarmede weerspreekt allen, die den Islam zoo gaarne beschouwen als een zeer tammem godsdienst, die zich langs vredigen weg wil uitbreiden.

Wanneer nu hier de schrijver vergelijkt Christen-martelaars, die zich de kroon van het *passieve* martelaarschap zochten te verwerven, met de Moslims, die zich *actief* als geloofsgetuigen wilden opofferen, dan zouden we willen vragen, of het zoeken van het passieve martelaarschap wel gezond Christelijk is, en in de tweede plaats of ook de Geschiedenis der Christelijke Kerk niet ontelbare namen heeft van mannen, die hun leven *actief* veil hadden, maar niet in den strijd om te *verderven*, doch in den kamp der liefde om te *behouden*.

Er mogen nu tijden en overwegingen gekomen zijn in het leven van het Mohammedanisme, waarin de Heilige Oorlog meer een vreedzame propaganda gelijk was, de meer modern denkenden mogen gepoogd hebben de leer van den heiligen oorlog voor onpopulair te doen beschouwen, „de [feitelijke] oorlogstoestand mag „toch niet als geëindigd worden beschouwd, voordat het door „Allah aangewezen doel is bereikt: Onderwerping der geheele „wereld aan den Islam” (blz. 11).

Dat ook de Jong-Turken tevergeefs hebben gepoogd om onder den eisch van den djiħad (strijd, oorlog) uit te komen, wordt door den schrijver grifweg erkend.

Van *vrijheid* van godsdienst mag er gesproken worden tot op zekere hoogte, van *gelijkheid* heeft de huidige toestand in het Turksche rijk ook na de omwenteling niets.

Zeër juist kenschetst Prof. SNOUCK HURGRONJE de verhouding van den Islam in vergelijking met het Christendom, als hij zegt: de Islam heeft: „*onderwerpt* alle volken”, in tegenstelling met het Evangelie: „*onderwijst* alle volken.”

Is die onderwerping eenmaal feit, dan moge waar zijn wat de geleerde schrijver in verband hiermede opmerkt, dat daarmede de Islam niet rust, maar dat ook onderwijzing volgt, de impotentie van den Islam om te komen tot een toestand, waarop gelden kan het apostolische woord: „Het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden” moet toch ook door hem worden toegegeven. Trouwens, daarover is in den laatsten tijd ook van zendingswege uitnemend licht opgegaan en het werk van den oud-Zending SIMON: „Christentum und Islām” heeft zijn groote verdienste vooral daarin gevonden.

Dat daarmede nog geen gelijk heeft de door den professor herhaaldelijk gehekeld, maar niet genoemde volksvertegenwoordiger, die het aantal Islambelijders in Indië tot ongeveer 6 millioen wilde reduceeren, is voor zendingsvrienden, naar wij hopen, onnoodig te releveeren. Integendeel, wij, zendingsvrienden, weten wel beter en de ervaring heeft ons zeer goed geleerd, dat de nagenoeg 35.000.000 Moslimsche inlanders allen Mohammedaan zijn, omdat zij 't *willen* zijn, en ook die Javaan, die in zijn gemoedsleven en in de uiting van dat gemoedsleven 't verste staat van den orthodoxen Islam, zal, desgevraagd en eerlijk antwoordende, fier moeten uitroepen: „Ik ben van de „oemat nabi,” van 't volk van den profeet.”

Doch waar we weer moeten verschillen met den schrijver dat is daar, waar hij meent (blz. 23), dat het geestelijk proces, dat er bij den Christengeworden inlander heeft plaats gehad, in doorsnede niet verder en dieper heeft doorgewerkt dan bij den Mohammedaan-geworden Animist.

Als Professor SNOUCK HURGRONJE Christendom en Islam vergelijkt, dan is hij meestal prijzenswaardig objectief, maar soms ook schijnt hij de getuige à décharge voor den Islam te zijn. Dat moge blijken uit het volgende: De Javaan wil vóór alles Islamiet wezen. Zeër zeker, en wat de professor elders gezegd heeft, n.l. dat wij op Java leven als op een vulkaan, ook in geestelijk opzicht, dat is dikwijls genoeg voorbijgezien door de Regeering en dikwijls genoeg gebleken uit allerlei troebelen, waartoe zij, die geacht worden voorvechters van den godsdienst te zijn, opzweepten.¹⁾ Voor alles, nogmaals, wil de Javaan Islamiet zijn.

¹⁾ Zie Dr. SNOUCK HURGRONJE: De beteekenis van den Islam voor zijne belijders in Nederl. Oost-Indië (blz. 31).

„Laster (zie bladz. 24) is het, wanneer men zegt, dat de Regeering door bestuursmaatregelen deze gezindheid heeft bevorderd of in het leven geroepen. Zij bestaat van de dagen der Compagnie af; RAFFLES constateerde haar in het begin der negentiende eeuw en de uiterst geringe verandering, die in den geestelijken staat der Javaansche landbouwers is gekomen, heeft ook haar ongewijzigd gelaten.” . . . Dat de Regeering haar taak tegenover die Mohammedaansche maatschappij kan vervullen, zonder schending der godsdienstvrijheid zullen de zendingsvrienden niet ontkennen. Zij allen kunnen, in 't algemeen gesproken, meegaan met het beweren, dat de Regeering geen „bestuursmaatregelen” heeft genomen, waardoor de bevolking gestijfd is geworden in zijn liefde tot den Islam, d. w. z. *er zijn geen regeeringsbesluiten te noemen, waardoor aan den Islam voorrechten zijn toegekend boven het Christendom.* Maar iets anders toch is, of de *houding* der Regeering, wil men de *houding* van hare ambtenaren, niet doorgaans heeft getoond, dat men den Islam zóó zeer respecteerd of vreesde, dat de Islamiet meende, dat de Regeering vrees koestert voor dezen godsdienst. Die *houding* dagteekent reeds van den tijd der Compagnie af. Onze brave voorouders hebben nooit ook maar ééne poging gedaan om tegenover den Islam op te treden en dat . . . vanwege de peper. Ja, in de *stad* Batavia, daar was tot aan de 18e eeuw, *officiël* een verbod tot toelating van hadji's, maar overigens was de *houding* tegenover den Islam „tegemeetkomend.” Die *houding* heeft de Regeering gehandhaafd, ook in de 19^e eeuw, en wanneer aan de zendelingen gedurende jaren toelating tot hun dienstwerk werd geweigerd (zendelingen der Ned. Zend. Ver.), of aan anderen om een niets beduidend Christelijk traktaatje die toelating werd ontnomen, (Zendel. JANSZ, Doopsgez. Ver.); wanneer een reeks van lange jaren de Zending door de meeste ambtenaren voor onzin werd gehouden en door de meesten hunne antipathie tegen de Zending voor de ooren van inlandsche hoofden niet werd verholen; wanneer de Regeering, men vergeve 't versletene van het argument, op Atjeh een groote misdijd bouwde; wanneer fanatieke inlandsche hoofden meermalen in de gelegenheid waren ongestraft allerlei plagerijen aan te doen aan Christen-geworden inlanders; wanneer te midden van een Christenbevolking op Timor een Mohammedaansche djaksa wordt geplaatst; wanneer een Resident van Timor de brutaliteit heeft om voor te stellen Mohammedaansche onderwijzers te benoemen aan scholen onder een Christelijke bevolking, — dan mag gevraagd, of de Regeering door haar *houding* en door de *houding* van hare ambtenaren niet de gedachte versterkt heeft bij den Inlander: Kandjeng gouvernement ziet niet gaarne, dat wij Christenen worden en — de Kandjeng gouvernement heeft de

Moslims liever dan de Christenen." En zelfs het gezegde, dat de Regeering nooit door bestuursmaatregelen zou hebben gewerkt op de gezindheid der Mohammedanen, dan wel de neutraliteit hebben geschonden tegenover niet-Mohammedaansche Inlanders, is nog maar betrekkelijk waar. Toen het Regeerings-Reglement van Ned. Indië is opgesteld, heeft men naar het schijnt niet gedacht aan de mogelijkheid, dat te midden der Mohammedaansche dessa's Christen-inlanders zouden komen, die, deel uitmakende van de Mohammedaansche dessa, al de nadeelen zouden ondervinden van de beginselen in dat R. R. neergelegd. Op grond van dat R. R. (art. 71) wordt tot heden de autonomie der inlandsche gemeenten gehandhaafd. Maar die inlandsche gemeenten zijn Mohammedaansch-burgerlijke gemeenten. 't Is om 't even, of men voor Mohammedaansch wil lezen: mixtum van animisme en mohammedanisme, voor het rechtsbesef van den inlander is de inlandsche gemeente een zuiver Mohammedaansche. „Aan de Mohammedaansche gemeente nu wordt de regeling harer huishoudelijke belangen gelaten." Zooals nu de toestand is, is het op Java dus niet mogelijk, dat de inlandsche Christen gelijkgerechtigd is met den inlander-Mohammedaan, want immers, volgens art. 78 (alineä 2) „blijven de tusschen inlanders" „of tusschen met deze gelijkgestelde personen van denzelfden landaard" „gerezen burgerlijke geschillen, welke volgens hunne godsdienstige" „wetten of oude herkomsten ter beslissing staan voor hunne priesters" „of hoofden, daaraan onderworpen." Of in verband hiermede en in verband met het communaal grondbezit op Java het voor den Christen-inlander mogelijk is, in de dessa te wonen, wordt o. a. voldoende beantwoord door Zendeling VERHOEVEN in zijn: „Tot welzijn van Java" blz. 128 en v.v. Waar nu deze feiten zoo zijn, en er is meer bewijsmateriaal, dan wij hier om de wille van onze ruimte vermogen te vermelden, daar mogen wij wel vragen: Hoe moet volgens het besef van den Mohammedaanschen Inlander de gezindheid van de Regeering zijn tegenover de Christen-geworden inlander? Neutraal? 't Mocht wat! En dat standpunt handhaaft de Regeering, helaas, tot heden nog altijd. De tegenwoordige Minister van Oorlog heeft op de Algemeene Zendingsconferentie van 1910 duidelijk aangetoond, dat de poging der Regeering, in 1904 gedaan, om in dezen recht te doen, niet heeft geleid tot het gewenschte resultaat, maar ook den eenvoudigen weg aangewezen om te komen tot eene behoorlijke oplossing. Art. 71 R. R. alineä 2 zegt toch: „met inachtneming der van den Gouverneur-Generaal of het gewestelijk gezag uitgegane verordeningen." Die verordeningen zijn dus te allen tijde uit te vaardigen. Zoolang de Regeering dat niet doet, kan gelden, dat zij geen bestuursmaatregelen uitvaardigde als bovenbedoeld, maar zij liet in *wezen*, wat een voor het Christendom

tegenover den Islam belemmerenden invloed uitoefenende. Inderdaad, hare houding tegenover den Islam maakt nog altijd den indruk van eene „tegemoetkomende” te zijn. De Regeering is toch verplicht „de hinderpalen voor de Zending uit den weg te ruimen.” Wel zouden ook wij de zendingsvrienden, waarover Prof. SROUČEK HURGRONJE het heeft op blz. 76 van zijn boek, willen toeroepen, toch niet te meenen, dat men met de wegruiming van *al* die zoogenaamde hinderpalen, ook het hart van maar één inlander kan bekeeren. Het lijkt er inderdaad wel eens wat op, alsof die „hinderpalen” de eenige hinderpalen zijn, die beletten om tot het hart van het volk door te dringen. Maar of de Professor recht heeft ons zendingsvrienden het woord „laster” naar het hoofd te werpen betwijfelen we ten zeerste.

In de tweede lezing schetst de schrijver de wording en de beteekenis van het stelsel van den Islam. Dat stelsel is onmogelijk uit den Koran alleen af te leiden. Het vormde zich door bijmenging van allerlei bestanddeelen uit de cultuur van de door hem veroverde volken, maar na de derde eeuw na zijn stichting zette het zich vast, afgesloten als het werd door de leer van de onfeilbaarheid van de gemeente als geheel, welke gemeente werd vertegenwoordigd door hare schriftgeleerden. Maar die onfeilbaarheid, die vastheid van 't systeem, was tevens oorzaak van zijne kwijning. Hoop op belangrijke hervormingen in het stelsel heeft de bekwame schrijver niet. Ieder streven naar *fundamenteele* herziening brengt hem, die er mede voor den dag komt, in gegronde verdenking van ongeloof (blz. 29). Wat daar voor duizend jaar als stelsel was vastgelegd, was niet een geheel van *beginselen*, maar een stel van op goddelijk en profetisch gezag berustende *voorschriften*. Hierin nu is juist het karakter van den Islam uitgedrukt; geen beginsel, maar een godsdienst van „gebod op gebod”, van „regel op regel”, en daarom is hij veroordeeld te worden een godsdienst, die, zelf versteend, ook versteent alle geestelijk leven van een volk, dat zich aan hem onderwerpt.

Twee deelen waren het, waarin het stelsel zich weldra splitste, n.l. in dat deel, waarin de geloofskwesties, de dogmatische in engeren zin, werden ondergebracht, en in dat deel, waarbij de *leer der plichten* thuis behoorde. De belangen der *dogmatiek* werden door de *theologen*, die der *Wet* door de *wetgeleerden* behartigd.

De dogmatiek van den Islam nu is er een, die voldoen kan aan den eisch „dat zij zich bewege op haar eigen terrein en niet ingrijpe in het gebied van het handelen” (blz. 30). Daarom kon zij ook worden van ondergeschikt belang. Natuurlijk! Dat is heel het karakter van den Islam: *leer geen leven*. Alleen de leer

van de eschatologie kan voor het leven nog van belang zijn, „daar zij soms beroeringen verwekt.”

Voor de zendingsvrienden, die niet doen aan studie van den Islam, heeft hetgeen Prof. SNOUCK HURGRONJE verder zegt over de Mohammedaansche wet, over haar in het algemeen *theoretische* erkenning; over die deelen welke als zulke godsdienstige geenerlei considerans toelaten; over die, welke niet zoo van groote waarde geacht worden; over de onmogelijkheid en de onwenschelijkheid tevens om te komen tot codificatie van de wet, in zooverre waarde, dat zij, deze duidelijke en keurige beschouwingen lezende, kunnen versterkt worden in de overtuiging, dat het stelsel van den Islam zich aldus gevormd hebbende, ten eenenmale zich niet kan verdragen met een voor hem „ongeloovige” Regeering en moet zijn, krachtens dat stelsel, een „*imperium in imperio*.” Wij hebben, dunkt ons, volkomen recht om na lezing van de tweede voordracht met versterkten nadruk te zeggen: *Een goed Mohammedaan, kan geen goed onderdaan wezen van een ongeloovige, in casu van de Nederlandsche Regeering.*

Daarom kunnen we dan ook geheel instemmen met den schrijver, als hij in zijn derde voordracht begint met te zeggen, dat Nederland niet kan buiten Islam-politiek, wat niet anders wil zeggen, dan dat Nederland zich welbewust heeft in te denken, *hoe* het zich te gedragen heeft tegenover zijn bijna 35 millioen Mohammedaansche onderdanen. De professor geeft in deze derde lezing aan wat negatief, in de vierde wat positief daartoe dient gedaan te worden.

En dan is in de eerste plaats wat de schrijver wenscht, dat de Nederlandsche Regeering neutraal zij tegenover godsdienst en wet van den Islam. Met grooten nadruk komt de eisch tot deze neutraliteit telkens terug (blz. 54, 70, 72, 77, 85, 87).

Ernstig wordt door den schrijver er op aangedrongen, dat de Regeering zich niet late verleiden door het ongunstig oordeel van sommige zendingsvrienden over de Islam-politiek der Regeering (blz. 76). Die klachten komen voort uit het feit dat de Zending niet voort kan op Java en dat „niet alleen in Nederlandsch Indië; over de geheele wereld brengt de Islam de Christelijke Missie bijna tot vertwijfeling” (blz. 77). Het is in deze vertwijfeling, dat de zendingsvrienden, de „onverstandige” onder hen, die een eenzijdig waarnemingsvermogen hebben, er bij de Regeering op aandringen, de bedevaart bijv. te bemoeilijken, den invloed der leiders en leeraars van den kleinen man wat te breidelen. Er zijn echter ook „verstandige” zendingsvrienden, die een steun, als de hiervoren genoemde „ijveraaars” wenschen, niet begeeren, als zijnde ongeestelijk.

quala.

via.

1. Z. Exc. de Gouverneur-Generaal. — 2. Mevrouw IDENBURG. — 3. Br. RUTTINK. — 4. Dr. J. A. KOCH. — 5. De Heer OUDEMANS, Resident der Preanger-Regentschappen. — 6. Adjudant BOUWMEESTER. — 7. Onderschoot (Politie-opziener). — 8. Assistent-Resident VERWIJK. — 9. Regent. — 10. Mevrouw DOUB, Onderwijzeres aan de Hollandsch-Chineesche School. — 11. TAN GOAN TJONG, Onderwijzer idem. — 12. ALEXANDER, Onderwijzer idem.

1. Z.Exc. de Gouverneur-Generaal. — 2. Mevrouw IDENBURG. — 3. Resident OUDEMANS. — 4. Assistent-Resident VERWIJK. — 5. Mevrouw KOCH. — 6. Mevrouw OUDEMANS. — 7. Mevrouw RUTGERS. — 8. Dr. J. A. KOCH. — 9. Mevrouw VERWIJK. — 10. RADEN AJOE. — 11. Regent. — 12. Adjudant BOUWMEESTER. — 13. De zoon van Z.Exc. — 14. Ds. J. D. J. IDENBURG, broeder van Z.Exc. — 15. Algemeen-Secretaris, de heer STAAL. — 16. Br. J. IKEN.

Het is wel jammer, dat de hoogleeraar feitelijk alleen „sommige” zendingsvrienden beschouwt als degenen, die wel eens wat op de Islam-politiek hadden aan te merken, en dit verklaart uit verlangen naar ongeestelijken steun.

Wij zijn er toch van overtuigd, dat *niemand* der zendingsvrienden een *ongeestelijken* steun zou begeeren, om daardoor meer proselieten te kunnen maken. Wij spreken natuurlijk alleen van de Protestantische Zending. 't Gaat hier evenwel, als het gaat met de beschuldiging betreffende genomen bestuursmaatregelen, waardoor de Regeering de bevolking versterkt zou hebben in zijn Mohammedanisme. Er zijn inlandsche Christenen, die hebben te lijden onder den invloed van de leiders van den kleinen man; er zijn inlandsche Christenen, die hebben te lijden van den invloed van fanatieke hadji's en andere Mohammedaansche geestelijken; die inlandsche Christenen wenscht de Zending te stellen *buiten* de macht van die leiders, en zij wenscht daartoe de macht van die leiders te zien ingekort door de Regeering. Het deed zich toch niet *enkele* malen, doch *honderden* malen voor, dat eenvoudige kampoenglieden tot het Christendom wenschten over te gaan, maar zoodanig werden geplaagd en bedreigd, dat zij hun voornemen niet durfden volvoeren. De professor kan ten opzichte van deze dingen op informatie uitgaan, bij *alle* zendelingen van Java, en zij zullen uit hunne praktijk voorbeelden hiervoor bij kunnen brengen. Is het nu *ongeestelijk*, te wenschen, dat deze menschen, die *vrijwillig hun voornemen te kennen gaven om Christen te willen worden*, te zien vrijgemaakt van den overlast van hadji's, dorpsgeestelijken etc? Is het *ongeestelijk*, te wenschen, dat de Regeering daartoe enkele wijzigingen brenge in de regeling van het dessabestuur? Zelfs al laadt zij daardoor den schijn op zich, niet neutraal te zijn tegenover den Islam. Is neutraal dan alléén, één gezindte, zelfs al is die ook zóó machtig als de Islam is in vergelijking met het Inlandsche Christendom, te beveiligen tegen overlast? De Zending zou het niet wenschen, dat de Mohammedanen op de wijze werden behandeld, als nu de Christenen worden gedaan, indien de verhouding omgekeerd was.

Maar bovendien, de vraag is: *mag* de Regeering neutraal zijn? Om tot beantwoording van die vraag te komen, willen we eerst vragen: *Kan* de Regeering het zijn? De Mohammedanen, inzonderheid de panislamieten, zeggen reeds, dat zij het niet is (blz. 74, 76). Nu zou het zeker interessant wezen, als wij eens konden nagaan, welk aandeel in den laster, dat de Regeering *niet* neutraal is, tegenover den Islam, een der Zending vijandige pers heeft gehad. Eerstens de Europeesche pers op Java, maar dan ook een Maleische pers van min gehalte die de Europeesche nablaft. Denken we maar eens

aan den storm, verwekt door die onschuldige Zondagscirculaire van het vorige jaar. Wat in de pers ten nadeele der zending en der regeering gezegd wordt, wordt onmiddellijk en zeer vergroot door onze moslimsche vrienden in de kampoenings verbreid. Maar dit zelfs daargelaten, het is toch voor de hand liggend, dat een bevolking, zoo verknocht aan een stelsel als door den geleerden schrijver in zijn tweede voordracht geschetst werd, eene ongeloofige Regeering niet neutraal noemt.

We herinneren in dit verband nog eens aan blz. 31 van 's schrijvers meer aangehaald „De beteekenis... enz.” Daar geldt het: „Tot de Javaansche volksliteratuur behooren geschriften over het laatste der dagen, waarin met wellust wordt stilgestaan bij de schets van al de ellende, die men den Hollanders e. a. ongeloofigen zal aandoen, als men kan.”

Kan men zich voorstellen, dat menschen, die hopen op zulk een toekomst, de Regeering neutraal zullen *kunnen* noemen? 't Hoogste waartoe zij kunnen komen, is tot het zeggen: „Ziet ge wel: de Regeering is bang, zij durft niet tegen ons op.” Maar dan is een tweede vraag: *Kan* de Regeering dan wel zeggen, dat zij neutraal wil wezen tegenover het godsdienstig leven van de Moslims, uitgezonderd twee zaken, die zoo nauw met dat godsdienstige leven samenhangen. Primo, ten opzichte van eschatologische voorstellingen „die beroeringen kunnen verwekken.” Secundo tegenover het panislamisme. De Regeering mag, volgens den schrijver, om haars zelfs wille tegenover dat panislamisme niet neutraal wezen, noch tegenover het panislamisme in zijn *klassieken* vorm, bedoelende algeheele onderwerping aan het chalifaat, noch tegenover dat in zijn nieuweren vorm, bedoelende een soort alliantie van alle Moslims over de geheele wereld.

Liggen nu niet panislamisme en eschatologie in één lijn, en is het eerste niet het kind van de tweede?

Vroeger heeft de schrijver gezegd (blz. 2), dat de leer der toekomstige dingen het *middelpunt* vormt van het geloof van den Moslim. In zijn meeraangehaalde brochure (blz. 31) heet het: „dat „bijna *alle bewegingen*, die men gevaarlijk acht voor de Indische „rust, van Moslimschen ijver uitgaan, is overbekend.... Het is „buskruit, dat men heeft in de Indische Moslimsche bevolking; „wachte men zich er voor, de lont er in te steken.” Maar dan is de vraag geen vraag meer, of de Ned. Ind. Regeering tegenover zoo'n stelsel, tegenover zoo'n bevolking neutraal kan zijn. Allerm minst zooals de schrijver wil, die zelfs wil laten onderkennen of het gedeelte in 't Vrijdag-gebed in de Moskeeën, waarin gebeden wordt voor den Sultan van Turkije als Chalief, sleur-gebed is, dan wel ernstig gemeend. Ons komt dit voor een onredelijke eisch te

wezen, wyl hij onmogelijk is. Wat heeft de Regeering intusschen *gewonnen* met haar streven naar eenzijdige neutraliteit? Absoluut niets immers. Integendeel, hoe menigmaal leidde dit streven niet tot gebrek aan waakzaamheid en dat gebrek aan waakzaamheid tot bloedige botsingen; wat gaf die vrees-politiek, die een mooie moskee liet bouwen op Koeta-Radja? De Islam zal niet dankbaar zijn voor dergelijke inmenging. Tegenover een vijand, die toch niet voor reden vatbaar is, past geen angstige neutraliteit.

De Regeering mag, om haar neutraliteit te kunnen bewaren, de bedevaart geen belemmering in den weg leggen. Volgens den schrijver willen dat weer de zendingsvrienden. Wij meenen, dat wat betreft de bedevaart, er meer van den kant der dagbladpers in Ned. Indië tegen geageerd is en wordt, dan van de zijde der Zending. Trouwens het is te verstaan! De pers, die tegen de economische aderlating, die de bedevaart elk jaar aan Indië bezorgt, protesteert, protesteert ook tegen de onttrekking van die vele millioenen door den handel aan Indië. Maar dat is niet het eenigē! De hadji was *altijd* een bron van hygiënische ellende voor Java en bracht er nu zelfs de pest! Nu is hij door de quarantaine bepalingen eenigszins belemmerd. Zou Prof. Snouck Hurgronje denken, dat de Mohammedaansche bevolking deze quarantaine bepalingen als een uiting van neutraliteit zal beschouwen? Nog eens, de Regeering *kan* niet neutraal zijn. Zij is gedurig verplicht in te grijpen tegen uitwassen, ook van naar den Islam zuiver religieus, maar naar de *uiting* voor 't gezag gevaarlijk, godsdienstig leven.

En waar nu de Regeering niet neutraal kan zijn, daar is het de vraag naar welken kant zij moet overhellen! Of men het wil erkennen of niet, zij is toch altijd nog de Overheid, die een Christelijk volk vertegenwoordigt. Althans geen Mohammedaansch volk. Zal de Regeering, *al* hare historische traditiën ontrouw wordende, neutraal staan tegenover de taak, die God gaf aan het volk, dat zij vertegenwoordigt, n.l. de geestelijke en economische opvoeding van Insulinde? *Wij wenschen niet, dat de Regeering daadwerkelijk Zending drijft, wij wenschen absoluut geen geloofsdwang,* maar wij wenschen wel, dat de Regeering, ook tegenover de Mohammedanen, onverholen te kennen geeft, dat het werk der gemeente van Christus op haar volle sympathie en haar geheelen steun aanspraak heeft. Maar al te langen tijd stond zij indifferent, vroeger zelfs vijandig daar tegenover.

Door evenwel de door den schrijver beslist geëischte neutraliteit ten opzichte van het godsdienstige leven der Mohammedanen; door de zorg aan de Regeering opgedragen om te waken tegen pan-

islamietische propaganda; om te waken tegen het wekken van dwaze eschatologische voorstellingen; door te zorgen voor de handhaving der Mohammedaansche wet, zooals zij zich aangepast heeft aan het Javaansche adatrecht; door beperking van den invloed van de priester-raden, volgens schrijver, en velen met hem, te kwader ure ingesteld; door te zorgen dat de Mohammedaansch-Javaansche rechtspraak zich kunne evoleeren en daarom haar niet te willen codificeeren, werkt de Regeering slechts negatief. Zij heeft echter niet alleen te waken voor wat verder verwijderen kan, zij heeft te zorgen voor wat vereenigen en associëren kan. Zij moet die inlandsche maatschappij haar nader brengen, zij moet komen tot de eenheid van Westelijk en Oostelijk Nederland, in één woord, er moet een geestelijke associatie plaats hebben tusschen de Aziatische en Europeesche onderdanen van onze Koningin. Daartoe moet de Regeering positieve middelen gebruiken. Zij is daartoe in de gelegenheid; want het Javaansche volk begint uit eigen aandrif langzamerhand het stelsel van den Islam te ontgroeien. Niet alleen de Inlandsche ambtenaren vragen voor hunne kinderen Europeesch onderwijs, maar ook kinderen van de gegoede inlandsche bevolking; zelfs „onder de Mohammedaansche schriftgeleerden neemt het getal toe „dergenen, die hunne zoons voor opvoeding en onderwijs liever „geheel aan Europeesche leiding toevertrouwen dan dat zij hen „laten opleiden in de wetenschappen van den Islam” (blz. 87). Het is zeer zeker met den schrijver te betreuren, dat de Regeering niet beter deze spontaan uit de Inlandsche maatschappij opgekomen strooming waardeert en niet beter leidt. Hoewel daarbij niet vergeten mag worden, dat hier voor de Regeering geldt het „voorsint, eer ghij beghint.” Niet beter waardeert: Dat zij dat niet voldoende doet, blijkt wel uit de recente en sterk sprekende voorbeelden van Inlandsche jongemannen, met volledige kennis toegerust voor de verschillende takken van dienst, waarvoor zij werden opgeleid, doch die door de Regeering in een hoek werden gezet, waardoor zij blijk gaf, dat zij dit pogen, om zich met de Europeesche beschaving te assimileeren, in 't geheel niet waardeerde (blz. 82). Gebrek aan leiding: Brutale Chineezzen verkregen met hun geschreeuw hunne Chineesch-Europeesche scholen, maar schuchtere inlanders, die toch meer of tenminste evenveel recht hebben als deze vreemde Oosterlingen, moeten zich met een halfbakken soort inlandsche school 1^e klasse, waaraan dan ook Nederlandsch wordt onderwezen, behelpen (blz. 80 en 81). De schrijver, die weet, hoe moeilijk het logge lichaam der Regeering zich in beweging stelt, doet een beroep op de gezindheid van het volk en wil, door krachtig op de publieke opinie te werken, een „onweersstaanbaren druk ten goede op de

„Regeering uitoefenen. In wijde kringen moet het Nederlandsche”
 „volk van de overtuiging worden doordrongen, dat er *periculum*”
 „in *mora* is en dat er niet alleen geholpen moet worden met”
 „woorden, maar veel meer ook met de daad. Want de *eenig*”
 „goede Islam-politiek is die der associatie van den inlander met ons.”
 „Het is geen utopistisch ideaal, dat van de wording van een”
 „Nederlandschen staat, bestaande uit twee ethnografisch ver uiteén-”
 „liggende, maar gaestelijk innig-verbonden deelen, het eene in”
 „Noord-West-Europa, het andere in Zuid-Oost-Azië (blz. 88).”

Inderdaad, er is *periculum in mora*. ¹⁾ De Islam kan niet anders dan Nederlandsch Indië van ons verwijderen. En o. i. neemt de kracht van den Islam eer toe dan af. Prof. Sx. H. meent van niet. Volgens hem worden de pasantrens hoe langer zoo minder bezocht, en is de toeloop gedurig meer naar de school. Wij weten niet, of de invloed van den Islam aan 't afnemen is, wij weten wel, dat er bijv. in de afdeeling Buitenzorg in 't jaar 1909 een vermeerdering was van meer dan 250 langgars. ²⁾ Dat neemt niet weg, dat ook wij meenen, dat waar opvoeding en onderwijs toenemen, de macht van den Islam moet tanen en het kan ons niet anders dan verblijden, dat een man als Prof. Sx. H. constateert, dat de Islam niet onoverwinbaar is. Doch de Zending wil, gelijk ook Prof. Sx. H. dat wil, *positieve* middelen tot de versterking van de eenheid tusschen ons en de inlandsche maatschappij. En nu meenen wij, dat het neutrale onderwijs, dat de Heer Sx. H. wil, *geen* positief, maar een *negatief* middel is, en dat nog maar ten deele. Associatie, die berust op een gemeenschappelijk gemis aan godsdienstig geloof, moet in 't eind revolutie kweken, en 't kon zijn, dat, met dat neutraal onderwijs ongelimiteerd te verstrekken, het wapen, dat wij den inlanders in de hand geven om zich te verdedigen tegen het doodende stelsel van den Islam, in 't eind zich tegen ons keerde. In dat opzicht hebben wij het oordeel der historie, ook in ons Vaderland, op de hand.

De Zending kan zich zeer zeker verheugen over het oordeel, dat de professor heeft te haren gunste. „Zij [de zendingsvrienden „n.l.] de eenigen, die blijk hebben gegeven te beseffen, dat wij „met de associatie van de inlandsche bevolking met een volksbelang „hebben te doen (blz. 84). Dat is inderdaad zoo, en 't ware te „wenschen, dat ook de stem van de Zending minder voor doove „ooren had geroepen.”

Maar hoe ook der Zending genegen, hoe ook haar arbeid waardeerende, Prof. SNOECK HURGRONJE kan niet meegaan met haar

¹⁾ Gevaar bij uitstel, onmiddellijk gevaar. ²⁾ Godsdienstige, Moh. dorpsschooltjes.

bedoelen. Eerstens niet, omdat hij *haar* streven feitelijk utopistisch vindt. Men leze: „Zij [de zendingsvrienden] streven naar een associatie van veel hogere orde, dan de zooveel door ons bedoelde, eene eenheid, die, als zij tot stand kwam, alle belemmeringen der eenheid van beschaving en nationaal bewustzijn tusschen het Oostelijk en het Westelijk deel van het rijk der Nederlanden zou opheffen. Als zij tot stand kwam. Maar de groote bewondering, waarmee wij den zelfopofferenden arbeid der zendingen gadeslaan en onze groote waardeering voor de offervaardigheid, waarmee velen in het moederland dien arbeid steunen, mag ons niet doen vergeten, hoe gering het uitzicht op belangrijk succes voor de Christelijke Zending is in de landen, waarop de adem van den Islam neergestreken is” (blz. 83). „Zelfs de verstandige mannen der Zending maken zich daaromtrent geen illusie, al geven zij daarom het werk niet op” (blz. 85).

Wij zouden den verstandigen mannen onder de zendingsvrienden, die zich geen illusie maken omtrent belangrijk succes van de Mohammedanen-Zending, raden dan toch het werk maar te staken; want het kon toch ook eens zijn, dat juist wat hen „verstandig” doet zijn in de oogen van Prof. SNOUCK HURGRONJE en diens geestverwanten, hen de kansen deed rooven op „belangrijk succes”.

Wij nemen het Prof. SNOUCK HURGRONJE niet kwalijk, als hij mist den perspectieven blik, dien de geloovige Christen heeft ook in dat deel van den arbeid van Gods Koninkrijk, dat zich bezighoudt met de Mohammedanen, maar wij achten dien blik voor hen, die in dien arbeid staan, onontbeerlijk.

Maar niet alleen, dat de professor het streven der Zending, om eene associatie tot stand te brengen, *utopistisch* vindt, hij vindt ook, waar dat streven gericht is tegen de godsdienstige hartader van het Islam-systeem, dat dat streven een program heeft (afgezien van het weinige uitzicht op succes) voor de Regeering en ons volk in zijn geheel als richtsnoer *onbruikbaar*.

Laten de zendingsvrienden het zich voor gezegd houden. Er is een streven in den laatsten tijd, om *heel* ons volk, zij het niet uit religieus oogpunt, dan toch uit economisch en politiek oogpunt bij de Zending te betrekken.

IJdel pogen, dat niet anders dan krachtverlies beteekenen kan. Zelfs een man als Prof. SNOUCK HURGRONJE, wij herhalen het: zelfs een man als Prof. SNOUCK HURGRONJE vindt het programma der Zending *onbruikbaar*. „Onbruikbaar,” zal iemand zeggen, „maar niet voor de heidenen, alleen voor de Mohammedanen.” Toegegeven, maar dan beteekent het dus onbruikbaar voor $\frac{6}{7}$ van de gansche inlandsche bevolking.

Nu moeten we tot recht verstand der kwestie toch even

opmerken, dat de Zending niet in de *eerste plaats* associatie wil van Oostelijk en Westelijk Nederland. Zij wil wel associatie, maar als *crucht*, niet als *doel*. Wij weten wel, dat Prof. SNOUCK HURGRONJE dit niet heeft vergeten, maar wij moeten dit toch weer even aanstrepen. De Zending wil éénheid der volkeren, maar *dóór* de eenheid met CHRISTUS. Als dat tegenwoordig wel eens wordt vergeten, dan is dat ten deele de schuld der Zending zelf. Er wordt te veel over gesproken in die richting, als zouden wij niet meer willen dan een associatie van volkeren voor dit leven. Wij wenschen eeuwigheidsvrucht, verlossing door het bloed van CHRISTUS.

Waar de schrijver eindigt, daar beginnen wij pas.

't Is te verstaan, dat naar het beginsel der strikte neutraliteit, die de schrijver wil, hij geen sympathie kan hebben met onze Inlandsch-Christelijke scholen, waar het godsdienstonderwijs verplichtend is, en die door de Regeering worden gesubsidiëerd. De schrijver is klaarblijkelijk beangst, dat de Regeering, vooral eene van de tegenwoordige richting, zal zeggen: „Daar, menschen, daar hebt ge uwe Christelijke scholen. Wij subsidiëren die en toonen onzen goeden wil: gij kunt daar uwe kinderen zenden.” En dan zou „Leiden in last zijn.” De inlandsche kinderen zouden gedwongen worden het godsdienstonderwijs bij te wonen, en het gevolg zou wezen, enfin . . . erg naar.

Hier zouden wij in bescheidenheid willen vragen: Maar, professor, laat gij U nu niet al te zeer verleiden door ongegronde vrees? Heeft de Regeering tot heden ook maar eenigszins getoond, dien weg van dwang op te willen?

Ook mogen wij hier wel vragen, of het gewenscht is, om eigenlijk op deze wijze een zekere stemming te maken, *niet opzettelijk*, daarvan houden wij ons overtuigd, en bij de ambtenaren en bij de bevolking, tegen scholen, die de Zending met het oog op evangelisatie opricht? Professor SNOUCK HURGRONJE is voor beide categorieën van ambtenaren, zoo Hollandsche als Inlandsche, niet de eerste de beste. Is het doel der Zending niet hooger in de oogen van Professor SNOUCK HURGRONJE, dan eene poging „om de belijders van den Islam tot eene andere religie over te halen”? (blz. 89).

Wij meenen te weten, dat, met deze vraag te stellen, wij het antwoord van den professor hebben, en dan in ontkennenden zin. Maar waarom dan die vrees voor dat Hollandsch-Christelijk onderwijs? Wij meenen uit onze ervaring te mogen weten, dat de vrees voor dat godsdienstige gedeelte van 't Christelijk onderwijs bij de Mohammedanen niet zóó groot is, als de schrijver wil doen voorkomen. Wij hebben in onzen arbeid twee scholen gekend, waar op de eerste de bijwoning van het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis facultatief was gesteld; op de andere werd 't geheel

weggelaten. Op de eerste school vroeg niemand permissie om weg te blijven en de tweede was er niet meer om in trek.

Maar de Regeering doet meer dan enkel de oprichting van gesubsidieerde scholen mogelijk maken. En dat zij hoe langer hoe meer gaat doen op dit gebied, wie zou het met den schrijver niet wenschen? Intusschen is het bezwaar van den schrijver tegen de Zending en tegen het onderwijs dat de Zending geeft: dat het „de hartader aantast van het Islam-stelsel”. Maar wij zouden ook hier weer bescheiden willen vragen: Zal het onderwijs, dat door den professor gewenscht wordt, dat niet doen? Immers niets zekerder dan dat. Schrijver wil associatie. Hoe zal men kunnen associeeren als men over 't voornaamste punt, waarin men verschilt, het niet eens is? Dan is immers associatie onmogelijk? Een Mohammedaan en een Christen kunnen alleen *dan* associeeren op geestelijk gebied, als het Mohammedanisme van den een op zij gezet wordt en het Christendom van den ander is verbleekt. Maar dan is de een geen Mohammedaan meer en de ander hield op Christen te zijn. Godsdienst boven geloofsverdeeldheid kan naar onze meening niet bestaan. En zoo zouden wij er toe kunnen komen, om ook het streven van den schrijver voor utopie te verklaren. En nogmaals willen wij vragen, of de Regeering qua Regeering, eene neutraliteit mag voorstaan, die haar eigen gezag ten slotte onmogelijk maakt. Er is naar onze meening maar *ééne* wijze mogelijk, waarop Nederland zijne Koloniën kan behouden en deze is de weg der kerstening. *Daar ligt de ware associatie.*

Als dan ook de schrijver de zendingsvrienden zou willen overhalen tot eene christelijkheid van hare scholen, die alleen de *geest* van het onderwijs mag beheerschen, maar niet mag brengen wat de schrijver noemt „de leer” van het Christendom, wat wij echter beschouwen als *het* Evangelie, n.l. de eenvoudige verkondiging, dat JEZUS is de Christus, de Verlosser van zondaren, dan hopen wij van heeler harte, dat heel de Zending een krachtig „**Wij kunnen niet**” zal doen hooren. Toestemmen zou hier aantasten zijn van den hartader der Zending, haar reden van bestaan opheffen!

Of wij dan niet samen een eindweegs kunnen opwandelen? Waarom niet?

Waarom zouden wij niet dankbaar gebruik maken van het zoo welwillend aangeboden advies (blz. 92)?

Wij willen zeer gaarne den wenk ter harte nemen, om onze huizen open te stellen voor inlandsche jonge menschen en kinderen, om hen het Christelijk huisgezin te doen kennen. Dat is juist het terrein, waar de kracht van het Christendom boven den Islam zich zoo heerlijk doet kennen; maar *school* en *huisgezin* zijn niet

te scheiden. Proselietenkweekerij mag de Zending niet willen; maar één beginsel doorvoeren in heel het leven, dat mag zij niet nalaten. Zij heeft nu eenmaal geen geloofstheorieën, die zich op „eigen terrein kunnen houden en zich met het handelen niet inlaten.” Zij is *Christelijk*, niet Mohammedaansch. Zij heeft beide: *leer en leven*; maar deze zijn zóó innig saamverbonden, dat zij niet te scheiden zijn.

Ook het tweede advies willen wij gaarne ter harte nemen. Wij hebben het al opgevolgd, vóór het gegeven werd. Niemand meer en niemand eerder dan de Zending heeft zich geïnteresseerd voor de inlandsche vrouw en hare dochters en vrouwen gegeven voor hare opvoeding. Laat de schrijver maar eens een kijkje nemen op onze zendingsposten! Doch wij willen nog meer doen, nu onze hulp wordt ingeroepen van zoo bevoegden kant.

Wij moeten hierbij eindigen. Aan wat onze volle instemming heeft in het door ons besproken, zoo interessante geschrift, hadden wij gaarne nog meer hulde gebracht. Het was ons niet te doen om te fitten. Nog veel minder om ons op te werpen tot „bevoegde” beoordeelaars over hetgeen de schrijver zegt over den Islam als zoodanig. Maar we mochten toch ook niet nalaten om hier en daar een vraagteeken te plaatsen, waar de schrijver ons bracht op practisch terrein. Wij mochten ook niet nalaten op te komen tegen, naar wij meenden, onbillijke eischen, en voorts mochten wij onze van den schrijver verschillende inzichten niet verbergen. Ook wij zouden wel een advies willen geven: De Zending heeft al zoo veel geofferd voor haar ideaal: de inlanders, ook de Mohammedanen, te brengen tot CHRISTUS. Laten nu de voorstanders der neutrale associatie ook eens doen op *hunne* wijze, wat de Zending verrichtte op de hare. De Zending zal dat niet met leede oogen aanzien, integendeel, zij zal dat toejuichen. Wij, van ons standpunt, willen eindigen met te belijden, dat wij, trots het ongeloof van den schrijver, trots het gebrek aan illusie van „verstandige” zendingsvrienden, *blijven* gelooven aan de mogelijkheid der vervulling onzer taak, wijl *God*, die haar ons gaf, haar ook mogelijk maken zal.

Den Haag, Augustus 1911.

B. M. ALKEMA.

Het bezoek van Z.Ex. den Gouverneur-Generaal van Ned. Oost-Indië aan onzen zendingspost Bandoeng.

Door Br. J. IKEN.

Met vreugde en met vrees hadden we dien 28sten Juli tegemoet gezien; met vreugde, omdat het een niet genoeg te waardeeren voorrecht, is als de hoogste ambtsbekleeder van Insulinde onzen

zendingspost Bandoeng met een bezoek wil vereeren; met vrees, omdat we bang waren door een of andere onhandigheid alles te zullen bederven.

Nu is die heuglijke dag voorbij, maar de herinnering blijft bij ons voortleven, en niet alleen bij ons, maar bij allen, die met ons dien dag gevierd hebben.

Eindelijk dan brak de lang verwachte dag aan. We hadden den tijd uitgekocht, om alles een extra beurt te geven. 's Morgens waren de schoolkinderen bezig om guirlandes te maken. Ze waren druk in de weer om een en ander te kunnen voordragen. Z.Ex. zou vóór 't hospitaal uitstappen, waarom we de voorgalerij extra fijn versierden.

De jongens en meisjes van de Chineesche school had ik op zij van 't hospitaal geposteerd, omdat Z.Ex. geen tijd kon vinden om de Chineesche school nog eens apart te bezoeken. Die zouden het „Wilhelmus” aanheffen, zoodra Z.Ex. uit zijn auto stapte.

De kinderen van de Soendaneesche jongens- en meisjes-school stonden terzijde van de kerk: daar zouden ze tēmbang zingen. 'k Had de vlaggetjes en schilden van de Juliana-feesten bewaard, welke nu goed te stade kwamen.

Ongeveer te drie uur kwam Z.Ex. aangereden. Dr. J. A. Koch, geneesheer-directeur van het zendingshospitaal „Immanuël,” zou Z.Ex. begroeten en Br. RUTINK MEVR. IDENBURG, als vertegenwoordiger van den zendingspost. Tot mijn groot genoegen was Br. RUTINK speciaal voor deze gelegenheid naar Bandoeng overgekomen, aangezien hij met vacantie uit was. Br. BORST kon tot zijn leedwezen zijn reisplan niet wijzigen.

Uit volle borst zongen de kinderen het „Wilhelmus”; 't maakte een recht prettigen indruk. De eene auto voor, de andere na reed voor, terwijl de kinderen doorgingen 't eene couplet na 't andere te zingen.

Toen 't gezelschap in de rijk versierde voorhal vereenigd was, waar een prachtig bloemstuk van de familie Koch prijkte, deed Dr. KOCH 't woord en bedankte Z.Ex. voor diens belangstelling en sympathie, waarin deze inrichting zich steeds mocht verheugen, sprak zijn blijdschap uit, dat, hoe jong ook, dit hospitaal zich in een grooten bloei mocht verheugen, zóó zelfs, dat het aan de aanvraag om plaats niet meer kan voldoen, nütte tevens den wensch, dat na niet al te langen tijd deze inrichting zich kon uitbreiden, zoodat er meer konden worden geholpen, dan tot nu toe 't geval was.

Daarna gingen Z.Exc. en Mevr. IDENBURG door de apotheek tevens polikliniek, waarbij Mevrouw ons een complimentje maakte over den mooien opstand, naar de operatiekamer, die juist in gereedheid was gebracht, alsof er een operatie gedaan moest worden. Z.Ex. hoorde met verbazing, dat alles in Indië zelf vervaardigd was, zoowel operatietafel als het andere meubilair. Van de operatiekamer ging 't gezelschap naar de groote mannenzaal, waar aan 't hoofdeinde van iedere krib een klein bouquetje prijkte. Juist aan den ingang van de apotheek naar die zaal, lag een breukpatiënt, die voor die gelegenheid zijn bed had versierd met vlaggetjes en slingers, waarvoor hij een pluimpje kreeg van Z.Ex. Aan het einde van de zaal lag een patiënt die aller aandacht trok; geen wonder, want hij was vóór 14 dagen binnen gebracht in zoo'n deerniswaardigen toestand, dat we niet dachten, dat hij het er levend

zou afbrengen. Hij was koeli in een theefabriek, had de onvoorzichtigheid, een drijfriem te willen overbrengen, terwijl de machine in vollen gang was. Aan de punt van zijn mouw gegrepen, werd hij eenige malen rondgeslingerd met zijn rechterbeen tegen een dwarsplank, die boven in de fabriek was aangebracht, om gebruikt te worden bij het schoonmaken van de fabriek, zoodat die plank in splinters naar beneden werd geslagen. Toen de machine stop gezet werd, viel de man van een hoogte van 6 M. naar beneden.

Hij werd bij ons binnengebracht 3 uur na 't ongeluk, omdat de onderneming zoo ver uit de buurt lag en hij per trein vervoerd moest worden.

Het rechterscheenbeen stak er over de geheele lengte uit. Zijn rechterarm was op drie, zijn linker op één plaats gebroken; bovendien was zijn linker enkel gebroken, en had hij een gat in 't voorhoofd, terwijl zijn beide oogen met bloed beloopt waren. Na drie dagen buiten kennis gelegen te hebben, terwijl hij, waarschijnlijk door de pijn, zoo woest deed, dat hij door zes man niet te houden was, kwam hij bij. Nu maakt hij 't wel en zal over 14 dagen waarschijnlijk weer ontslagen kunnen worden.¹⁾

Uit de groote mannenzaal werd Z.Ex. geleid naar ons laboratorium, een speciaal daarvoor ingerichte kamer, vóór door de vrouwenzaal, waar aan Mevr. IDENBURG door een van de patiënten een bouquet werd aangeboden, om verder door de zijgalerij naar buiten te gaan.

Uit het hospitaal komende zei Mevr. IDENBURG tot Br. RUTINK: „Toch heerlijk, dat die menschen nu ook *Christelijk* verpleegd kunnen worden.”

Van 't hospitaal begaf Z.Ex. zich langs de kweekschool, waarvan, jammer genoeg, de kweekelingen niet tegenwoordig waren, naar de Soendaneesche kerk. De kinderen, die opgesteld waren ter zijde van de kerk, gingen terstond volgens Soendaneeschen adat op den grond zitten, terwijl ze de vlaggetjes op den grond lieten liggen. Na een teeken ontvangen te hebben, stonden ze weer op en zongen op inlandsche wijs Z.Ex. toe.

Intusschen had de algemeene secretaris Z.Ex. de teleurstelling overgebracht van de patiënten in de kleine mannenzaal, die overgeslagen was. Voordat Z.Ex. de kerk in oogenschouw nam, keerde Z.Ex. nog terug met het geheele gezelschap, om ook die mannen met een bezoek te verblijden. Voor de tweede maal begaf Z.Ex. zich nu naar de kerk, terwijl de kinderen voortgingen met hun poetjoeng (naam van een tēmbangwijs).

Behalve door een onzer patiënten werd aan Mevrouw IDENBURG door een van de meisjes van de Chineesche en een van de Soendaneesche school een ruiker aangeboden.

Na afscheid genomen te hebben, begaf het hooge gezelschap zich naar de Gouvern. Kweekschool voor Inl. Onderwijzers.

Hoe blij ook, dat alles zoo goed gegaan was, voelde ik mij

¹⁾ De administrateur van genoemde onderneming was zóó dankbaar voor de directe hulp door ons verleend, dat hij 't hospitaal met een gift van f 100.— verblijdde en mij uitnoodigde eene lezing te houden voor de Soekaboemische Landbouwvereniging, met de belofte voor een intekenlijst te zullen zorgdragen, waarmee Z.Ed. persoonlijk zou rondgaan om contribuanten voor 't hospitaal te winnen.

toch weer verruimd. Door den intendant werd ons namens Z.Ex. nog f 100.— gegeven voor 't hospitaal.

Door dit bezoek heeft de Inlandsche bevolking weer de aandacht op ons hospitaal gevestigd, en wij twijfelen niet, dat het op het personeel een weldadigen indruk zal hebben achtergelaten, zoodat het met frissche kracht de zoo moeilijke taak hervat, waartoe terstond na het bezoek gelegenheid werd gegeven.

Een half uur ongeveer vóór de komst van den Gouv. Gen. werd een man binnengebracht, van wiens linkerhand drie vingers waren afgereden door een lorrie. Goed dat de operatiekamer in gereedheid was gebracht; want nu konden we direct de vingers amputeeren.

Moge ook uw aandacht op dezen tak van den zendingsarbeid gevestigd zijn en wij spoedig in de gelegenheid gesteld zijn het hospitaal zoodanig uit te breiden, dat we steeds aan de aanvragen kunnen voldoen. Daartoe bekwame onze Zender u en mij.

Bandoeng, 2 Augustus 1911.

Gemengde Berichten.

Wij herinneren hier aan onzen **bidstond in de Westerkerk** op Dinsdagavond, den 3den October a.s., en aan onze **Algemeene Najaarsvergadering** in „Boneski“, Coolsingel 65, op Woensdag den 4den d.o.v., des morgens te 10 uren. De Heer schenke belangstelling en opene gelegenheid voor onze leden om in grooten getale en bidstond en vergadering bij te wonen.

De **bazaar in Den Haag** is om een anderen bazaar uitgesteld moeten worden tot einde October. Er is dus nog gelegenheid om daarvoor aan Mevr. Wed. H. HIEMSTRA, geb. JALINK, *Stadhoudersplein 11, 's-Gravenhage*, iets toe te zenden. Wij bevelen dien bazaar zeer aan in de welwillende medewerking en steun van de vrienden onzer Zending. Laat de trouw, waarmede het Haagsche Dames-Comité, niettegenstaande vele moeilijkheden, in dit werk volhardt, beloond mogen worden met een rijke zending uit heel ons land.

Op verzoek van het bestuur der afdeling **Rotterdam** wordt medegedeeld, dat de heer J. H. HARMEYER, *Penningmeester der afdeling*, op 1 October is afgetreden en dat als zoodanig in zijn plaats is benoemd de heer **Jac. J. Muis**. — Vriendelijk wordt verzocht alle gaven uit Rotterdam te bezorgen aan het adres van laatstgenoemde: *Slagveld 19*.

Ontvangsten van 16 Augustus tot 15 September 1911.

STUIVERSCOLLECTE.

Aarlanderveen	f 4.55	Meppel	f 5.25
Akersloot	3.—	Nieuw-Beerland	12.30
Alkmaar	4.20	Oosterend (Texel)	5.65
Amsterdam	13.80	Rotterdam f 4.20 + f 0.97½	
Annaland (St.)	5.50	+ f 11.50	16.67½
Bodegraven	19.—	Scherpenisse	3.30
Boxtel	2.55	Schoonhoven	14.50
Deinum	2.83½	Sechierum	12.50
Diemen	8.02½	Vlissingen	6.30
Dordrecht	40.98½	Voorst	15.60
Elburg	7.85	Werkendam	5.—
Feyenoord	18.45	Westmaas	4.85
Franeke	4.—	Zaltbommel	6.—
Giesendam	15.52	Zevenbergen	14.50
Gorinchem	12.65		
Hien en Dodewaard	5.40		f 290.74

<i>Aarlanderveen.</i> Soendan. J. E.	f	1.50
<i>Akersloot.</i> K. V.	"	0.60
<i>Alfen a.d. Rijn.</i> D. L. v. d. B., Soendan Chr. School	"	4.—
<i>Almkerk.</i> Contrib.	"	1.—
<i>Amsterdam.</i> Van de Afdeling, contrib. f 31.75; bus bij de Organen f 1.78; Leesvereniging f 55.—; door Ds. C. J. Lammerink, van L. J. f 15.—; v. d. B. f 2.50; zendingsbusje B. S. f 2.20; idem J. K. f 1.—; idem H. J. S. f 3.—; idem Mevr. Wed. W. f 4.86.	"	117.09
<i>Soendaneesjes.</i> J. v. E. f 5.74; G. J. M. f 2.50; Chr. School H. H. f 3.32; Ned. Zondagsschoolvereen., Afd. Bloemgracht f 10.06	"	21.62
<i>Door</i> Ds. C. J. Lammerink, van N. N. voor de uitzending van Br. Van Noppen	"	100.—
<i>Door</i> D. R. B., van het Com. Amst. Zendingsfeest 19 Juli aan het Tolhuis f 10.—; van de Fam. L. G. W. f 14.—	"	24.—
<i>Anjum.</i> Ds. G. van Dijk Pzn. f 1.—; contrib. f 1.—	"	2.—
<i>St. Anna-Parochie.</i> Ds. J. Pelinck ter Haseborg, Soendan.	"	0.81½
<i>Anna-Paulovna.</i> Contrib.	"	1.—
<i>Apeldoorn.</i> Door J. A. K., van de Ned. Herv. Zendingsvereen.	"	50.—
<i>Assen.</i> H. H. Jr., van de Vereen. voor Chr. Belangen, 1/2 P. C.	"	6.67
<i>Augustinusq.</i> Ds. A. Jongsma, voor een spreekbeurt	"	2.50
<i>Beetgumermolen.</i> Contrib.	"	2.—
<i>Benschop.</i> Ds. S. van Daalen, Zendingsscoll. Herv. Kerk	"	5.—
<i>Bierum.</i> Ds. J. J. Talens	"	1.—
<i>Bodegraven.</i> Contrib.	"	4.—
<i>Bolsward.</i> H. J. d. V., Soendan. Chr. School.	"	5.—
<i>Bommel (Den).</i> Ds. L. Emmen, uit verschillende Soendan.	"	3.—
<i>Bourtange.</i> Ds. W. Wesseldijk	"	2.50
<i>Breukelen.</i> Soendan. C. J. V. „Onderzoekt de Schriften”.	"	2.27
<i>Broek-op-Langendijk.</i> Ds. J. P. Dijk f 1.—; contrib. der Christelijke Jongelingsvereen. f 2.—; Soendan. Zondagsschool f 5.—	"	8.—
<i>Broek-in-Waterland.</i> Contrib.	"	3.25
<i>Burg op Texel.</i> Ds. Joh. Kijne f 1.—; contrib. f 9.75; van C. G. R. f 0.50 extra; W. K., voor t „Orgaan” f 1.—; Mej. P., voor t „Orgaan” f 1.—; Soendaneesjes: W. K. f 3.60; Gez. D. f 0.50; Zondagsschool f 4.93; Mej. Jb. K. f 2.50	"	25.28
<i>Deinum.</i> Contrib. f 5.—; Soendaneesjes: U. P. f 2.30; T. B. f 1.—; S. d. V. f 1.04; T. T. f 1.—	"	10.34
<i>Delfshaven.</i> Door G. A. A., van eenige lezers van het „Orgaan”.	"	8.—
<i>Delfzijl.</i> Contrib.	"	1.—
<i>Deurne.</i> Ds. J. J. L. Middendorp	"	2.—
<i>Diemen.</i> Contrib.	"	2.50
<i>Doorn.</i> Mej. A. C. G., Soendan. Chr. Bewaarschool	"	2.50
<i>Doornspijk.</i> Ds. B. J. C. Rijnders f 2.—; contrib. f 1.25; Soendan. J. v. B. f 3.—; van A. v. Z. Rzn. f 1.—	"	7.25
<i>Dordrecht.</i> Van N., winst verkocht schoensmeer f 0.35; bijdrage Wed. Sch. f 1.—; Mej. D., voor verkocht zilverpapier en theelood f 2.70.	"	4.05
<i>Soendaneesjes:</i> W. F. f 1.—; Mej. N. f 2.50; Meisjeskring „Irene” f 4.—; Zondagsschool „t Mosterdzaadje” f 3.—; Mevr. Wed. J. A. v. d. W. f 3.30	"	13.80
<i>Verzamelde stuivers</i> door: Mej. d. Vr. f 1.90; Mej. R. f 2.10; Mej. M. f 3.70; Mej. N. f 3.61; Mej. B. f 5.15; Mej. v. d. L. f 6.42½; Mej. E. f 2.65; Mej. Kl. f 3.50; Mej. Bw. f 4.10; Mej. D. f 4.25; Mej. d. H. f 1.20; Mej. v. W. f 2.40. (Het gezamenlijk bedrag, f 40.98½, is verantwoord onder stuiverscollecte.)	"	
<i>Dorreveest.</i> Contrib.	"	1.25
<i>Dussen.</i> Ds. P. van Stein Callenfels	"	1.—
<i>Elburg.</i> Ds. L. J. van Rhijn f 2.50; Soendan. f 2.50; Ds. M. J. G. J. v. d. Poll f 1.—; contrib. f 5.50; E. v. O. f 1.—; Fam. J. d. F. f 2.—; Soendan. Mej. Wed. J. G. K. f 0.48½.	"	14.98½
<i>Elst bij Rhenen.</i> Door Ds. H. v. d. Brink, uit het fonds „Dankoffers van genezenen” f 80.—; Soendan. C. J. V. „Obadja” f 2.76½	"	82.76½
<i>Emmen.</i> Door L. L., deel opbrengst Zendingsfeest Emmerbosch	"	35.—
<i>Enschede.</i> Door N., Soendan. Zondagsschool	"	4.60
<i>Epe.</i> Contrib. f 1.65; coll. Evangelisatie f 2.65½	"	4.30½
<i>Etten (N.-B.)</i> Ds. J. H. L. Dijkman, deel P. C.	"	1.—

<i>Eeyenoord</i> . Van de Afdeeling. Soendan. Jongejuff. C. V. f 3.10; idem Da-Costaschool, door J. H. f 32.76½; idem Chr. Bewaarschool Persoonsdam, door Mej. E. f 10.—	f 45.86½
<i>Franker</i> . Contrib. f 4.50; R. R., voor 't „Orgaan” f 1.—; B. S. f 2.50; R. B. f 1.—; Soendan. Gez. S. f 0.50; idem P. S. f 2.50	12.—
<i>Fijnaart</i> . Contrib.	4.50
<i>Gaastmeer</i> . Contrib.	1.50
<i>Garrelsweer</i> . Ds. C. J. van Paassen	1.—
<i>Garsthuizen</i> . Ds. B. Bruins, catech.-bus	1.—
<i>Gauw</i> . Contrib. f 10.—; van S. J. f 1.—; van P. G., Soendan. Chr. School f 1.—	12.—
<i>Genunt</i> . Contrib.	1.—
<i>Goënga</i> . Ds. W. A. Mac Pherson f 1.—; contrib. f 2.—	3.—
<i>Gorinchem</i> . Door Mej. E. K., van Mej. S.	2.50
<i>'s-Gravenhage</i> . Van de Afdeeling. contrib. leden f 8.82; idem begunstigers f 2.70; vrijwillige bijdrage van N.N. f 1.—	12.52
Opbrengst verlotte spel f 21.—; af aan onkosten f 2.12 en voor aankoop van goederen van den Zendings-Naalkrans f 15.—; blijft dus	3.88
Soendaneesjes: B. f 3.—; Mej. L. f 1.78; C. f 10.—; door H. W., van de Zondagsschool v. d. Veldestraat f 6.30; H. G. W. f 1.40	22.48
Door G. A. O., busje Da-Costaschool	11.—
<i>Groningen</i> . Contrib. f 19.50; D. R. d. J., voor 't „Orgaan” boven de Contrib. f 1.—; Soendan. Mej. J. v. B. f 0.53; idem J. J. f 2.50	23.53
<i>Groote Lindt</i> . Ds. W. de Leeuw	1.25
<i>Grijpskerk (Gron.)</i> . Contrib. f 2.50; L. B. f 1.50.	4.—
<i>Harderwijk</i> . Van v. B. f 1.—; Mej. L., Soendan. Bewaarschool f 30.—; idem Mevr. M. f 2.23½	33.23½
<i>Hees</i> . Contrib.	2.50
<i>Heiningen</i> . Contrib. f 2.—; J. v. d. H. f 0.50; J. S. f 0.50	3.—
<i>Helder</i> . Ds. C. J. Warners f 2.50; contrib. f 1.50; door Mej. B., van de Vrouwenvereen. Palmstraat f 2.50; Soendan. C. E. f 1.06	7.56
<i>Hengelo (De.)</i> . Contrib.	5.—
<i>Hervijnen</i> . J. d. W. Pzn., van de Zendingsvereen.	10.—
<i>Heukelum</i> . J. T., Soendan.	1.—
<i>Holwierde</i> . Ds. J. W. Hannema	2.—
<i>Hoogeloan</i> . Ds. P. Siemelink	1.—
<i>Hoorn</i> . Door J. v. D., van Mej. S.	2.—
<i>Hoorn (Texel)</i> . Contrib. f 2.50; van K. B. L. f 1.25	3.75
<i>Houtrijk en Polanen</i> . Coll. Herv. Kerk	5.95
<i>Katwijk a'Zee</i> . Mevr. Wed. L. v. d. P.—O.	2.—
<i>Kollumerwaag</i> . Van de plaatsel. Zendingscommissie voor een spreekbeurt.	15.—
<i>Kommerzijl</i> . Contrib.	1.—
<i>Leerdam</i> . Ds. J. van Vliet	2.—
<i>Leeuwarden</i> . Ds. Joh. W. Groot Enzerink f 1.—; contrib. f 11.—; van A. R., voor 't laten lezen van het „Orgaan” f 0.50; Soendan. J. T. v. d. W. f 1.80½; idem M. G. f 0.81; idem P. P. f 3.64	18.75½
<i>Leiden</i> . R. L., uit het busje der fabriek van de Firma J. M. van Kempen & Zoon te Voorschoten	10.—
<i>Leimuiden</i> . Mevr. S. J. d. H., Soendan. Meisjesvereen.	1.73
<i>Leksmund</i> . Ds. J. Magendans f 1.—; Soendan. catechisatie f 6.40; contrib. f 3.50	10.90
<i>Lemmer</i> . Ds. D. Zoete, van den Zendingsleeskring.	10.—
<i>Lieve-Vrouwen-Parochie</i> . Contrib.	1.—
<i>Lopikerkapel</i> . Contrib.	1.25
<i>Londorp</i> . Ds. J. de Jong f 1.—; Soendan. f 2.50; contrib. f 3.50	7.—
<i>Maasland</i> . Ds. R. Jaarsma, deel P. C.	15.—
<i>Maasshuis</i> . Mej. d. W., Soendan.	5.50
<i>Marken</i> . Ds. J. J. H. Klomp, 3e driemaandel. coll. Ned. Herv. Kerk	14.—
<i>Meedhuizen</i> . Ds. J. D. Derksen, coll. Herv. Kerk	3.60
<i>Monnikendam</i> . Mej. Wed. C. S. f 1.—; K. S. f 1.—	2.—
<i>Muiden</i> . Contrib.	3.50
<i>Muidenberg</i> . Contrib.	2.—
<i>Nearbosch</i> . Contrib. f 4.—; busje Mevr. d. B. f 5.11; M. A. Z., Soendan. Chr. School f 12.15½	21.26½
<i>Neertlangbroek</i> . Ds. W. Warmolts	4.—

Nieuwkoop. Contrib. f 7.50; W. P. f 1.—	f 8.50
Nieuweveen. Contrib.	1.—
Niezijl. Contrib.	2.—
Noorden. Contrib.	3.—
Noordwolde (Fr.). Br. H. Ketellapper contrib. f 1.—; Soendan. f 1.50	2.50
Nunspeet. Contrib. f 6.75; Soendan. Zondagsschool f 6.03; idem Chr. School f 15.49	28.27
Nijehaske. Coll. Herv. Kerk f 13.54½, voor een spreekbeurt f 3.—	16.54½
Nijkerk (Geld.). Ds. P. F. v. d. Nieuwenhuizen f 1.—; contrib. f 4.60; Soendan. Weeshuis f 0.85	6.45
Nijkerkerveen. Soendan. Chr. School	2.91
Nijland. Coll. Herv. Kerk	20.—
Nijmegen. Contrib. f 22.50; Br. P. Douma, catech.-bus f 10.—; Soendan. kinderen S. f 5.65; idem Mej. Wed. M. H. f 1.48½	39.63½
Offingawier. Contrib. f 1.—; N. N. f 2.25	3.25
Oldebroek. Ds. J. Vonk f 5.—; Soendan. Chr. School f 10.08	15.08
Onstwedde. Contrib. f 4.—; Soendan. Gebr. W. f 1.—	5.—
Oosterbierum. Ds. G. Cazemier, van N. N.	7.50
Oosterend (Fr.). Ds. H. Haselager, voor Zendingsblaadje No. 389	1.35
Oosterend (Texel). Van J. K. f 0.50; uit den spaarpot M. v. d. V. f 0.50; Soendan. Knapenvereen. f 1.72½; idem P. D. Gzn. f 1.25	3.97½
Oosterlittens. Br. O. Zijlstra, Soendan. catech.	2.56
Ooster-Nijkerk. Ds. N. v. d. Snoek, Soendan. lokaal	2.50
Oosthem. P. K., Soendan. Chr. School	6.—
Oudebildtzijl. Contrib. f 1.—; Soendan. Mej. M. f 4.—; idem J. K. f 2.50	7.50
Oudeschild (Texel). Contrib.	2.50
Oude-Wetering. Ds. G. van Hoeven f 2.—; Soendan. Zondagsschool f 7.70; contrib. f 1.—; Mej. N. M. L., Kinder-Zending f 4.—	14.70
Overschie. R. M., Soendan. Chr. School	28.60
Papendrecht. G. R., Soendan. Chr. School	10.—
Pella (Iowa). C. d. H.	5.01
Reeuwijk. Ds. P. v. d. Kooy, gedeelte P. C.	5.—
Rilland-Bath. Ds. J. C. Fontein, van de Zendingsvereeniging	3.—
Rosendaal (N.B.). Contrib.	3.—
Rotterdam. Van Mej. H. V. f 1.—; van Ds. Joh. Kijne f 2.50; Mej. A. C. f 1.—; door Mej. M. A. S., verzameld op de fabriek van de Erven de Wed. J. van Nelle f 10.—; Mej. H. G. d. W., Soendan. Zondagsschool v. d. Zusterskrans „Martha” f 6.60; Soendan. Mej. H. G. f 1.—	22.10
Scheveningen. Br. J. Douma, bijeengebracht door de catechisanten	13.50
Schiedam. D. K., Soendan. Chr. Knapenvereen. „Theofilus”	2.50
Schoonoord. Door Ds. F. Coolsma, van d. V. f 1.—; van den Heer en Mevr. d. B. f 2.50	3.50
Slochteren. Contrib.	1.50
Soest. Door M. G. G., uit de Zendingskas der C. J. V. „Samuel”	6.50
Spijk (Gron.). Contrib. f 5.—; van Sch. d. B. f 1.—	6.—
Stiens. S. S. v. d. S., contrib. f 2.—; Soendan. f 50.—	52.—
Surhuizum. Coll. Herv. Kerk	4.10½
Ter Aar. Soendan. C. S.	1.—
Tzum. Ds. Y. Stelma f 2.50; contrib. f 1.—; Soendan. M. G. v. D. f 1.09; idem H. D. f 1.—	5.59
Uitdam. Contrib.	1.25
Uithuizen. Ds. B. Tichelman f 2.—; contrib. f 2.—	4.—
Uithuizermeeden. Ds. H. R. Meeuwenberg f 1.50; contrib. f 17.—; Soendan. S. en E. E. f 5.—; idem N. N. f 7.50	31.—
Vianen. Ds. J. Steenbeek f 1.—; van den Leeskring f 6.81; Ds. J. F. Wachter, deel P. C. Ned. Herv. Gem. f 3.—	10.81
Vierhuizen. Ds. A. Dijkstra	2.—
Vlissingen. Mej. J. J. P., voor t. „Orgaan” f 1.20; Soendan. Chr. School Palingstraat f 12.42½	13.62½
Voorburg. M. A. R., Soendan. f 1.25; Naalkrans idem f 1.75; van een Zondagsschoolleerling idem f 1.87	4.87
Vreeswijk. Contrib.	1.—
Vriezenveen. Ds. L. Okken, in t. zakje gevonden f 1.— en f 2.—	3.—
Waal (Texel). Ds. C. v. d. Waa	2.50
Waddingsveen. Door Ds. P. v. d. Kooy, gedeelte P. C.	4.—
Welsrijp. Dr. M. Woudstra f 2.50; E. J. R. f 1.—	3.50
Welsum. Van de Herv. Gemeente	2.50
Westergeest. Coll. Herv. Kerk	25.12

Westmaas. Mevr. Q., Soendan. Zondagsschool	f	1.25
Willemstad. Ds. P. M. Eigeman, Soendan. Meisjesveren.	"	5.—
Workum. Uit het busje P. C.	"	8.50
Woubrugge. Contrib. f 1.—; H. d. B., Soendan. f 6.53	"	7.63
Woud. C. J. B., Soendan. C. J. V. „Rom. 1: 16a”	"	4.—
Wijk aan Zee. Contrib.	"	2.50
IJsselstein. Contrib.	"	5.—
Zandweer. Ds. Joh. Meeuwenberg, Soendan. catechisatie f 3.55; contrib. f 1.—	"	4.55
Zeerijp. Ds. B. J. Audier f 1.—; Soendan. f 3.02; Mej. T. J. N., Soendan. f 1.10; contrib. f 9.25	"	14.37
Zeist. N. N., dankoffer	"	25.—
Zevenbergen. Ds. W. Koelman f 1.—; contrib. 1.—	"	2.—
Zevenhoven. Ds. G. van Dorssen	"	1.—
Zuideven. Door Mej. Wed. D. d. G., dankoffer van een broeder en zuster voor de geboorte van hun eersteling	"	2.50
Zwanmerdam. Contrib.	"	5.—
Zwolle. Door R. C. V., Soendan. Chr. School S. f 15.51; idem Chr. School d. R. f 5.61	"	21.12

Te zamen f 1866.93½.

Voor Bantam.

Alkmaar. Door Mej. S., van de Twee-Centsveren.	f	12.82
--	---	-------

Voor de Kweekschool te Bandoeng.

Arnhem. Mej. P. S., van twee Zendingsvriendinnen	f	2.—
Berlikum. Van S.	"	1.—
Rotterdam. Van N. N.	"	500.—
	f	503.—
Vorige opgave	"	4275.25
	f	4778.25

Voor het Tekort over 1910.

Dordrecht. Mevr. M. J. v. d. W.—M.	f	10.—
Dorregest. P. B.	"	1.—
Den Helder. Door Ds. C. J. Warners, van N. N. f 5.—; J. B. f 1.—	"	6.—
Muiden. Mej. Wed. Jb. P.	"	1.—
Rotterdam. „Ons door den Heer gezonden” f 470.—; door Mevr. C., van de Dames S. f 10.—; verzameld door Mej. H. G. f 1.50; door F. A. v. d. H., van N. N. f 75.—	"	556.50
Tiel. Mej. J. G. H.	"	2.—
Uitdam. Mej. G. d. W.	"	1.25
	f	577.75
Vorige opgave	"	6436.08½
	f	7013.83½

Het tekort bedraagt nu nog f 3544.70.

Uiterste wilsbeschikking.

Wie onze Vereeniging bij uiterste wilsbeschikking wenscht te bedenken, wordt vriendelijk verzocht er nauwkeurig op te letten, dat onze wettig geldende titel is:

Nederlandsche Zendingsvereniging.